

NAGY ÁKOS

A JOBBÁGYTELKI KOLLEKTIVIZÁLÁS TÖRTÉNETE

A kollektivizálás elkerülésének köszönhetően a környékbeli falvakhoz viszonyítva mégis a viszonylagos gazdasági fölény, a továbbra is élénk kulturális élet jellemezi a települést, ami a helyiek pozitívabb jövőképében is megnyilvánul.

A kelet-közép-európai kommunista államok parasztságának 20. századi történetében sorsfordító esemény volt a kollektivizálás, a magántulajdon felszámolása. A szovjet befolyási övezetbe tartozó Romániát és azon belül Erdélyt sem kerülte el a szóban forgó esemény. A továbbiakban egy Felső-Nyárád menti falu, Jobbágytelke kollektivizálási kísérletét ismertetem. A település sajátos helyzetét az adja, hogy itt különböző okok miatt elmaradt a termelőszövetkezet megszervezése, és ennek eredményeképpen a termőföldek és a termelőeszközök magánkézben maradhattak a kommunizmus idején. Ez a folyamat olyan sajátos társadalmi és gazdasági következményekkel járt, melyeknek hatása a mai napig érezhető a település mindennapjaiban, illetve a környékbeli kollektivizált falvak és Jobbágytelke kapcsolatára is befolyással volt. A kollektivizálás elmaradása miatt hagyományos gazdasági stratégiák maradtak fenn, illetve újak jöttek létre, melyek hozzájárultak a falu életképességéhez.

A kutatás egyik alapfeltételezése, hogy az elmaradt kollektivizálás alternatív gazdasági stratégiák kialakulásához és megerősödéséhez vezetett, illetve lehetővé tette a meglévők továbbélését. Így a faluban hagyományosnak számító szalmafonásnak mint kereseti forrásnak is megnőtt a jelentősége, illetve sok esetben a pálinka-főzés is kiegészítő jövedelemként volt jelen. A szocialista mezőgazdálkodás keretein belül aligha lehetett volna megvalósítani a szalmafo-

nás és a szalmakalapok készítéséhez szükséges búzafajta termesztését. A földek magánkézben maradása hatással volt a társadalmi és kulturális életre is, a hagyományos népi kultúra egy része fennmaradhatott és továbbforgalmazódhatott. Jobbágytelkén élénk társadalmi és kulturális élet zajlott, ebben az időszakban néptáncscsoport és színjátszó kör is alakult, és saját népi hagyományait és táncművészetüket vitték színpadra. Bár az 1989-es rendszerváltozást követően itt is megkezdődtek a migrációs folyamatok, és a hagyományos gazdálkodási stratégiák is egyre inkább háttérbe szorultak, az élénk kulturális élet továbbra is a falu egyik jellemzője maradt.

A kutatás alapját helyszínen készített mélyinterjúk és megfigyelések, illetve a néprajzi, társadalom- és gazdálkodástörténeti szakirodalom képezi, de a fellelhető korabeli dokumentumok is fontos szerephez jutnak. Utóbbiak kapcsán meg kell azonban jegyezni, hogy a vizsgált korszakban erőteljes volt a hatalom beavatkozása a helyi társadalmak gazdasági, társadalmi és kulturális életébe, és ennek tulajdoníthatóan az írott dokumentumok többsége is a hatalmi érdekeket tükrözte. A szemtanúk visszaemlékezései a korabeli eseményekre ugyancsak körültekintésre intenek, mivel azok az egykori valóság szubjektív kivetítései a jelenre.¹

Jobbágytelke Maros megyében, a Marosvásárhely–Szászrégen–Szováta háromszög középpontjában, a Felső-Nyárad mentén fekvő település. Közigazgatásilag a nála kisebb Székelyhodos községhez tartozik. A népesség szinte teljes egészében római katolikus magyarokból áll, főbb megélhetési forrásuk a növénytermesztés és állattartás, illetve mellékes jövedelemként megemlíthető a szalmafonás és a faluturizmus is.

A falu környéke már a bronzkortól lakott,² első ismert írásos említése egy 1567-es székely adóösszeírásból származik.³ Orbán Balázs nevének eredetét lakóinak egykori várjobbágyi szolgálatából eredezteti.⁴ Elmélete szerint a falu szabad székelyei János Zsigmond korában válhattak a görgényi vár jobbágyaivá, amikor a székelyek szabadságjogának megsértése után kitört lázongások megtorlásaként sokan kegyvesztettek lettek.⁵ Későbbi dokumentumokban is szerepel Jobbágytelke, ezekben a helyi primorokat, lófőket, gyalogpuskásokat és szabad jogállásukat említik meg,⁶ illetve birtokok adományozása kapcsán is felbukkan a szomszédos falvakkal együtt.⁷ A 17. századi katonai összeírások és vizitációs jegyzőkönyvek a település korabeli állapotáról, népességéről is adatokat szolgáltatnak.⁸ Igen részletes leírást kapunk a falu korabeli gazdasági helyzetéről az 1701 és 1722 közötti összeírásokból, melyek a település korabeli gazdasági erejére, gazdálkodására és létszámára engednek következtetni.⁹ A jobbágyfelszabadítás előtt Marosszék többi székely településéhez hasonlóan Jobbágytelkét is többnyire saját tulajdonban levő földön gazdálkodó szabad székelyek lakták, akik a szántóföldeket és a kaszálókat magántulajdonként, a legelőket és az erdőket pedig köztulajdonként használták. Mentésültek a feudális jellegű szolgáltatásoktól, telkükért csak az államnak, az egyháznak és a községnek adóztak, és ennek a rétegnek a belső szerkezetét a vagyoni viszonyok határozták meg, nem pedig a feudális jog.¹⁰ Ebben a korban más marosszéki településekhez képest Jobbágytelkén igen alacsony volt a jobbágyok és a zsellérek száma.¹¹ Amikor a Habsburg-hatalom 1764-ben felállította a határőr katonai rendszert, megváltozott a székely társadalom és az öröklött társadalmi szerkezet évszázados rendje. Udvarhely- és Marosszéken azonban nem került sor hasonló szerveződésre, így ezek a székek a katonailag szerveződőktől eltérő társadalmi fejlődést mutattak.

A szabad székely földművesek a korábbi katonai rendek (gyalogok és lófők) lezármazottai voltak, és ők adták a faluközösségek magját. Egy részük zsellért vagy szolgát is tartott az elszegényedett székelyek köréből, így a falvakon belül is erős tagoltság jelentkezhetett, a nemesi rend mellett szabad földművelők, jobbágyok, zsellérek és szolganép is élt egy-egy településen. A marosszéki szabad székelységet földesúri szolgáltatásokra nem kötelezték, és birtokukat magántulajdonként bírták, azonban komoly terhet jelentett számukra az államnak és az egyháznak fizetett adó. Az 1848-as forradalom előtti évtizedekben az egyre szaporodó népesség és a családi birtokok elaprózódása következtében a székely szegény réteg felduzzadt, aránya pedig meghaladta a közepes és jómódú rétegét.¹² A földművelő szabad székelység nehezen viselte a közteherviselés hiányát, és tudatában voltak annak, hogy szabadságjogaikat a Habsburgok vették el. Ezért is támogatták a nemzeti mozgalmat, amelynek a nagyobb önállóság kivívása, a régebbi nemesi egyenlőség visszaállítása volt a célja.¹³ Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc a Nyárád mentét sem kerülte el, és a toborzókra több jobbágytelki honvéd is jelentkezett.¹⁴ Orbán Balázs idején a falu házainak száma 181 volt, határa 2535 holdat tett ki, amiből 971 holdat szántóként használtak.¹⁵ A 19. század óta a szalmafonás és a kalapkötés a falu egyik jellegzetes tevékenységének számít, melyet egyes források az 1831-ben plébánossá kinevezett Bocskor Lajoshoz kötnek, aki Böződről hozta magával a tudást, hogy a szűkös megélhetést biztosító mezőgazdaság mellé kiegészítő kereseti forrást biztosítson a helyieknek.¹⁶ Az igen kiterjedt gazdasági kapcsolathálóval rendelkező falu nemcsak a környéket látta el a szükséges fejfedőkkel, hanem nagyobb vásárookra (Marosvásárhely, Beszterce, Kolozsvár) is eljutottak a termékek.¹⁷ A kalapok mellett nagy szerepe volt (és van napjainkban) a szalmából készült különféle tárgyakkal is, amelyeket a kommunizmus éveitől kezdve egy segesvári gyár számára állítottak elő, és így külföldi piacokra is eljutottak.

Az első világháború és a trianoni békediktátum utáni évek a falu lassú gyarapodását hozták magukkal. A második világháború után berendezkedő kommunista hatalom számos átalakítást és fejlesztést vitt véghez a településen, azaz a céllal, hogy a parasztságot megnyerje a mezőgazdaság szocialista átalakításának. Végül a helyi vezetés fáradozásának köszönhetően a kollektív gazdaság nem került megalakításra, és a helyiek saját földjeiken és eszközeikkel folytathatták a hagyományos gazdálkodást.

Az 1850 utáni népszámlálási statisztikák, illetve a korábbi összeírások tanúsága szerint Jobbágytelke etnikai szerkezete alig változott, népessége – néhány kivételtől eltekintve – teljes egészében római katolikus vallású székely magyarokból állt. Az impériumváltások utáni betelepítések sem változtattak ezen, ugyanis a falu viszonylagos elszigeteltsége kiesett a betelepülők és betelepítettek látóköréből. Az első teljes körű összeírástól az 19. század végén tapasztalható fellendülés és a békés politikai viszonyok jótékonyan hatottak a népszaporulatra, 1910-ig a falu lakossága fokozatosan nőtt. Az első világháború okozta veszteségek és a trianoni békediktátum okozta változások az 1920-as létszámon is érezhetőek: az 1910-ben feljegyzett lélekszám 1091 főről visszaesett 1035-re. A két világháború között a lélekszám újra növekedésnek indult, és a második világháború veszteségei ellenére is növekedett. A csúcspont az 1956-os év volt (1254 fő), amely után lassú apadás kezdődött. Az 1989-es változások után következett be nagyobb létszámcsökkenés, 1992-ben 861 főt regisztráltak, 2002-ben 722,¹⁸ 2011-ben pedig 584 lakóst jegyeztek. A csökkenés a falu családszerkeze-

tében is észlelhető. Az adatközlők elmondása szerint korábban a kiterjesztett családi háztartások voltak a jellemzőek, és háromnál is több gyermek volt egy-egy családban. Ezzel szemben a 20–21. század fordulójára már (kevés gyerekkel rendelkező) nukleáris családokat találunk Jobbágytelkén is. A falu túlnyomó többsége római katolikus vallású, a reformáció elkerülte a falut és környékét. Mai napig elenyésző a protestáns felekezetekhez tartozók aránya.¹⁹ Jobbágytelke 1781-ben szakadt el Székelyhódostól, és lett önálló egyházközség.²⁰

A mezőgazdaság szocialista átalakítása a kommunista államok számára prioritás volt, mely eltérő idő alatt, módon és intenzitással, illetve eredménnyel valósult meg az egyes országokban.²¹ A különböző gazdasági ágazatok államosítása után már csak vidéken maradt magántulajdon és egy, a kommunista államtól független termelői réteg. Függetlenségét pedig a magántulajdonú termőföld biztosította. Ezért a réteg gazdasági-társadalmi autonómiájának felszámolása és átalakítása elengedhetetlen volt a társadalom homogenizációjának előkészítése szempontjából. Az úgynevezett *agrárforradalmat* két szakaszban valósították meg: előbb földreformra került sor, amikor a föld nélküli paraszti rétegek mezőgazdasági területekhez jutottak,²² majd megkezdődött a gazdák kollektív gazdaságokba szervezése, a magántulajdon megszüntetése, a kuláknak és gazdagparasztnak tartott réteg felszámolása, a szegény rétegek felemelése, illetve az ellenállás megszüntetése.²³ A 20. században a társadalom egyfajta *parasztalanítása* ment végbe, mely csúcspontját a szocializmus ideje alatt érte el, amikor a keleti blokk történelmi parasztsága, közte a romániai és erdélyi is gyökeresen átalakult. Ekkor a politikai ideológiában a munkásosztály és az ipar játszott főszerepet, és az iparosítás (a vidék esetében a szövetkezetesítés) érdekében a kulturális életre is rátelepedett a kommunista hatalom imázsteremtése, bevetve minden fellelhető eszközt, hogy a vidéki életet átalakítsa. A rurális imázst egy centralizált hatalom alkotta és alakította, nem pedig a helyiek, a lokális valóság és tér nem kapott politikai reprezentációt.²⁴

A romániai kollektivizálás 1949 és 1962 között, több szakaszban, eltérő és változó intenzitással, eredménnyel és több erőszakhullámmal tarkítva zajlott le.²⁵ 1962-re az ország mezőgazdasági területeinek 94%-a a kollektív, illetve az állami gazdaságok tulajdonába került.²⁶ A kollektívek szervezésének idején helyi szinten a községi néptanács számított a legfontosabb állami intézménynek, melynek felügyelete alá tartoztak a tanügyi, egészségügyi és kulturális intézmények. Az adminisztratív funkció mellett a gazdasági elvonás és az osztálypolitika érvényesítése is feladata volt. A néptanácsok szervezték meg és bonyolították le helyi szinten a megtermelt javak állami beszolgáltatását, illetve propagálták az új ideológiákat és társadalomképet. A tanács kategorizálta a falubeliek társadalmi helyzetét, politikai nézeteit és a rendszerrel szembeni viszonyulásukat is.²⁷ Az országos folyamatok helyi szinten is lezajlottak, így a kollektivizálás 1949-es meghirdetésekor Jobbágytelkén is működésbe lépett a propagandagépezet: szegény- és középparasztokat toboroztak az újonnan alakítandó gazdaságokba. Folyamatos volt a helyi tanács tagjainak, a tanügyi káderek és a kiküldött agitátorok meggyőző tevékenysége, a helyi szervezetek gyűlésein is napirendi pont volt a termelőszövetkezetek és kollektív gazdaságok témája. Fontos szerep jutott az infrastrukturális fejlesztéseknek (falú villamosítása, autóbuszjárat, új művelődési ház, ideiglenes jegyzőség, szövetkezeti bolt), melyekkel a mezőgazdaság szocialista átalakulását is elő kívánták segíteni. Az agitáló propagandában pedig részt vettek az országos szervezetek helyi tagszervezetei is. Mindenekelőtt a ma-

gyarság legfőbb érdekképviselői szervezetének számító Magyar Népi Szövetség említendő meg, de a Romániai Demokrata Nők Szövetsége, az Ifjúmunkás Szövetség, a Vöröskereszt, a Román–Szovjet Baráti Társaság és a Békeharc-bizottság is rendelkezett jobbágytelki csoporttal.²⁸ A helyi szervezeteknek egy kuláklisát is össze kellett állítaniuk, azonban a kulák kategória nem volt kellőképpen definiálva, ami sok helyen a vezetők visszaéléseire adott lehetőséget.²⁹ A hatalom követelményeinek eleget téve Jobbágytelkén is többeket kulákká nyilvánítottak, ami ellen a gazdák úgy védekeztek, hogy földjeiket szétszórták a kevesebb területtel rendelkező családtagok, rokonok között. Fontos azonban megemlíteni, hogy a vizsgált településen nem voltak olyan erőszakos cselekmények, mint a közeli Vadadon, ahol egy kuláknak nyilvánított gazdát a falu határában agyonlőttek. Ennek hatására az addig vonakodó falubeliek beléptek a kollektív gazdaságba.³⁰ Az eset híre természetesen Jobbágytelkére is eljutott, azonban a kollektivizálás ügyében nem hozott előrelépést. Ki kell emelni azonban Lokodi Gáspár helyi plébános esetét, aki ebben az időben többször is a kommunista rendszer és a kollektivizálás ellen prédikált, és ezért 1960-ban letartóztatták, majd börtönbüntetésre ítélték.

A propaganda és az erőszakos megnyilvánulások ellenére a helyiek ellenálltak a kollektivizálásnak. A pártvezetés előbb kényszerből egy társas gazdaságot alapított, majd igyekezett a falu teljes kollektivizálását megvalósítani. A gazdasági társulás pedig nem úgy működött, ahogyan kellett volna, ugyanis a tagok nem vették komolyan a hagyományos paraszti gazdálkodástól eltérő és felülről szerveződő munkát. A falubeli földek rossz minőségére, a dimbes-dombos határ összevont, gépesített művelésre alkalmatlan mivoltára hivatkozva a falu előljárói elérték, hogy Jobbágytelkét végül elkerülte a kollektivizálás. A magántulajdonban maradt földeken a megszokott módon folytatódott a gazdálkodás, és a falubeliek különböző kiegészítő jövedelmekkel viszonylagos anyagi jólétre tettek szert a környező kollektivizált falvak lakóihoz képest. A továbbra is magántulajdonban maradt földeknek köszönhetően a fiatal munkaerőre továbbra is szükség volt a mezőgazdaságban, ezért 1989-ig nem hagyták el akkora arányban a települést, mint tették azt más, a kollektivizálás miatt kevés munkalehetőséget nyújtó falvakban.

A kollektivizálás elkerülésében fontos szerep jutott az akkori helyi vezetőségnek és Balla Antal tanácstitkárnak. Az előljáró jobbágytelki lakos lévén ugyancsak a kiútkeresésben volt érdekelt, és az akkori törvényekben, az adminisztrációban való jártasságából kifolyólag tudomást szerzett egy jogi kiskapuról, miszerint a hasonló domb- és hegyvidéken elterülő települések esetében nem kötelező a kollektív gazdaság megalakítása. Az ilyen vidékeken a határ összevont, gépesített művelése nehezebb, és a földek minősége is gyengébb volt az ártéri és síksági területekhez képest. A rossz földminőségre és a tagosítás nehézségeire, a dombos határra hivatkozva a helyi előljárók kijárták a felsőbb vezetésnél, hogy a kollektivizálás 1962-es befejezéséig a faluban ne alakuljon termelőszövetkezet. Emellett a szalmafonásra használt búza termesztése is szerepet játszott, mivel azt nem lehetett a helyi mezőgazdaság igényeket figyelmen kívül hagyó felsőbb utasítások, tervek szerint termeszteni. Ráadásul az ebből a szalmából készült dísztárgyak és kalapok a felsőbb pártvezetéshez is eljutottak, illetve nemzetközi kiállításokon is szerepeltek.

Több történet is létezik a korszakról és a kollektivizálásról, melyek a kiváltásos helyzet kialakulását taglalják. Mivel ezekről hivatalos dokumentumok

nem maradtak fenn, ezek megmaradtak a legenda szintjén. Egyes elbeszélések szerint az illegális pálinkafőzésnek, a felsőbb pártvezetés pálinkával való megvesztegetésének is nagy szerepe lehetett abban, hogy a falu nem kényszerült rá a kollektivizálásra. Ugyanilyen szerepet tulajdonítanak a szalmából font tárgyaknak is, melyeket állítólag az ország első emberének, Gheorghe Gherorghiu-Dejnek ajándékoztak. Az adatközlők szerint az első titkárnak annyira megtetszettek ezek a dísz tárgyak, hogy személyesen járt közben Jobbágytelke érdekében. A kutatás során nem került elő az ajándékozásról szóló írott dokumentum, de egy 1955-ös, a szalmafonással foglalkozó kérvény valóban létezik, melyet a falubeliek az ország első emberének címeztek. Ebben az érintett személyek engedélyt kérnek a szalmából készült termékek más rajonokban³¹ való értékesítésére.

A korszakról való elbeszélések egyik alappillére a tanács titkáráról szóló részek, melyekben az kulcsszerepet kap a kollektivizálás elleni küzdelemben. Balla Antal 1926-ban született Jobbágytelkén egy hétgyermekes földművelő családban. Tanulmányai és a katonai szolgálat után a helyi néptanácsnál vállalt titkári állást. A jobbágytelki, majd székelyhodosi tanácsnál 31 évig volt tanácstitkár, illetve 10 évig tisztviseelő. 1945-ben megszervezője, majd vezetője lett a Jobbágytelki Népi Együttesnek, amely a falu meghatározó kulturális intézménye lett. A helyi adminisztratív elit tagjaként rálátása volt a kollektivizálás menetére, többek között az ő feladata is lett volna a helyi termelőségvetkezeti megszervezése. Tudatában volt a mezőgazdaság szocialista átszervezéséből származó következményeknek, így ő is a kollektív minél későbbi megalakulásában volt érdekelt. Miután tudomást szerzett a közeli Görgény-völgy nem kollektivizált hegyvidéki falvairól, Jobbágytelke földrajzi adottságaira hivatkozva adminisztratív úton próbált kiutat keresni. Kultúraszervező tevékenysége egyfajta gesztusként értékelhető a hatalom irányába: kollektív gazdaság ugyan nem alakult a faluban, de a szervezett előadások megfeleltek a kulturális életre vonatkozó szocialista követelményeknek is.

Az 1962-ben hivatalosan is lezárult kollektivizálási folyamat után végül magántulajdonban maradtak a jobbágytelki földek, és nem alakult meg a kollektív gazdaság sem. Ez a hagyományos gazdálkodás folytatásának lehetőségét jelentette. Kiegészítő jövedelemként pedig megmaradt a szalmafonás és a szalmakalap-készítés, illetve az illegális pálinkafőzés. A szalmafonás azonban intézményi keretet is kapott, ugyanis a megfont szalma egy részét egy segesvári gyár felvásárolta, majd különböző árucikkeket gyártott belőle. A jobbágytelkiek azonban a kész kalapokkal környékbeli városok piacain és vásárokon kereskedtek. Többen állattartásra rendezkedtek be, és a felnevelt állatokat az állami húsfeldolgozó-vállalatoknak adták el. Egy 1989-es statisztika szerint a magángazdaságok kevesebb mint 10%-át birtokolták az ország területének, de az állatállomány 34%-át, illetve egyes termékek esetében majdnem a felét biztosították az országos termelésnek. Ekkor az egyéni gazdák tulajdonában 600 000 domb- és hegyvidéken működő gazdaság volt. Ez az agrárterületek mintegy 9,6%-át tette ki, mégis az ország állatállományának egyharmadát, a tej és hús több mint felét, a burgonya több mint 40%-át biztosították.³²

A hagyományos népi gazdálkodásban az egyén évszázadok tapasztalatai alapján ismerte, hogy családja milyen készletekkel, szükségletekkel rendelkezik, milyen döntéseket kell meghoznia, milyen szabályokat kell betartania ahhoz, hogy anyagi jólétre tegyenek szert, gazdaságilag előrelépjenek.³³ Ezzel ellentétes

volt a felülről, sok esetben hozzá nem értő személyek által irányított tervgazdálkodás, amely a család igényei elé helyezte az állam érdekeit és szükségleteit. A hatalmi döntések gyakran nem vették figyelembe a természeti, gazdasági és kulturális tényezőket sem. Az egyéni gazdaságok fennmaradása viszonylagos anyagi jólétet eredményezett Jobbágytelkén. A környező, kollektivizált falvakban nemhiába tartotta magát az a mondás, hogy Jobbágytelke „kicsi Amerika” volt a kommunista rendszer idején.³⁴ A szomszédos, hasonló földrajzi adottságokkal rendelkező, de mégis kollektivizált falvakban és Jobbágytelkén eltérő folyamatok zajlottak le gazdasági, társadalmi és kulturális téren. Mivel a kollektív gazdaságokat gépesítették, csak kevés munkaerőre volt szükség. A felszabadult, főleg fiatal munkaerő kénytelen volt ipari központokba ingázni, illetve többen végleg elköltöztek a falvakból. Ezzel szemben Jobbágytelkén a magánkézben maradt földeken a gazdák tovább folytathatták a hagyományos, csak alig gépesített gazdálkodást. A hagyományos eszközökkel és módszerekkel végzett földművelés esetében minden munkaerőre szükség volt, ezért Jobbágytelke esetében sokkal kisebb volt az ingázók és elköltözők száma. Ez csak az 1989 után változott meg, amikor a munkaképes lakosság innen is nagyobb számban ment magyarországi vendégmunkára. Sokan pedig végleg letelepedtek a határon túl. A kollektivizált falvak társadalmában gyökeres változás állt be, ugyanis a helyi tulajdon- és társadalmi viszonyok átrendeződésével a lokális társadalom belső viszonyai- ban is feszültségek gerjedtek.³⁵ Ezek a közösségek fokozatosan előregedtek, ami a helyi társadalom szerkezetére és kulturális életére is hatással volt. Jobbágytelkén azonban a belső viszonyok alig alakultak át, és tovább éltek a helyi hagyományok is. Megalakult a fiatalokból és középkorúakból álló Jobbágytelki Népi Együttes, amely énekes-táncos kultúrműsoraival az ország számos pontjára, illetve Magyarországra is eljuthatott. A faluban szervezett tánc- és színjátszó csoportok rendszeresen eljártak Marosvásárhely és Kolozsvár színházaiba, illetve vendéglőadókat is fogadtak.³⁶

1989 után a nagyobb mértékű elvándorlás, a nehéz általános gazdasági helyzet ellenére a falu élénk kulturális élete továbbra is megmaradt. A táncscsoport továbbra is működött, és 1999-ben megrendezésre került az első *Marosszéki népzene- és néptánc-tábor*, amely minden évben a település legjelentősebb kulturális és turisztikai eseményének számít. A törést nem szenvedő kulturális életnek köszönhetően sokáig fennmaradt a helyi népviselet, illetve a farsangolás, az aratókaláka és a szüreti bálozás szokása is.³⁷

A jelenlegi gazdasági helyzetről elmondható, hogy Jobbágytelke hasonló gondokkal küzd, mint más erdélyi falvak. Az előregedés, a szükséges korszerű gazdasági eszközök hiánya, a nem kifizetődő termelés miatt egyre inkább teret veszítenek a családi gazdaságok. Helyüket pedig egy szűk réteg, a mezőgazdasági vállalkozók veszik át. Sokan parlagon hagyják földjeiket, mivel eszközök és erő hiányában képtelenek a megművelésre. A még mezőgazdasággal foglalkozók igyekeznek az állami és uniós támogatásokat igénybe venni. A 21. századi modernizáció hatásai is éreztetik hatásukat, a közelmúltban többek között ravatalozó és műfüves labdarúgópálya is épült a faluban, illetve az újonnan épült lakóházak esetében is megfigyelhető a hagyományos és egységes képet mutató építkezés megszűnése, a modern formák térnyerése is. Ezek ellenére, a vidék lakói szerint ez a falu jobb gazdasági és szociális helyzetben van, mint az egykoron kollektivizált szomszédos települések.

Mint látható, Jobbágytelke folyamatosan szabad székelyek és néhány jobbágycsalád által lakott falu volt, amelyet a fontosabb történelmi események (1848–49-es forradalom és szabadságharc, világháborúk, kommunista hatalomátvétel) sem kerültek el. Ennek ellenére egészen napjainkig szinte teljes egészében meg tudta őrizni jellegzetes felekezeti és etnikai szerkezetét, illetve agrárjellegét, ami elszigetelt fekvésének, egykori jellegzetes rendi társadalomszerkezetének volt köszönhető. A falu homogén etnikai és vallási szerkezete azt eredményezte, hogy a település lakói viszonylag egységesen viszonyultak a 20. század második felében bekövetkezett erőszakos, illetve mesterséges makrofolyamatokhoz, mindenekelőtt a kollektivizálás kihívásaihoz. A társadalmi és kulturális élet csak az 1989-es változások után változott meg jelentősen, és más erdélyi településekhez hasonlóan a 21. század eleji Jobbágytelke is számos gonddal küzd (előregedés, vidéki gazdálkodás nehézségei). A kollektivizálás elkerülésének köszönhetően a környékbeli falvakhoz viszonyítva mégis a viszonylagos gazdasági fölény, a továbbra is élénk kulturális élet jellemezi a települést, ami a helyiek pozitívabb jövőképében is megnyilvánul.

■ JEGYZETEK

1. Oláh Sándor: *Társadalmi konfliktusok egy székely falu kollektivizálása idején*. In: Uő: *Kivizsgálás. Írások az állam és a társadalom viszonyáról a Székelyföldön*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008. 283.
2. A temető közelében bronzkori lelet, a Jobbágytelke és Kőszvényes közti dombon pedig egy római kori őrtorony maradványai kerültek elő. Rezi Botond: *The Bronze Hoard from Sâmbriaș (Mureș County)*. Marisia 2010. XXX. 45–67; Repertoriul Arheologic Național: 117541.01 (Nemzeti Régészeti Adattár; Forrás: <http://www.cimec.ro/scripts/ARH/RAN/sel.asp?descript=sambrias-hodosa-mures-situl-arheologic-de-la-sambrias-chished-cod-sit-ran-117541.01>; 2016-12-05)
3. Szabó Károly (szerk.): *Székely oklevéltár. II. kötet, 1520–1571*. Magyar Történelmi Társulat kolozsvári bizottsága, Kvár, 1876. 218.
4. Orbán Balázs: *XIV. A Nagy-Nyárád völgye*. In: Uő: *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból*. IV. kötet. Ráth Mór Kiadása, Pest, 1870. 87.
5. Orbán Balázs: *Kiegészítések a Székelyföld leírásához II. Csíkszék, Marossszék, Aranyossszék*. Charta Kft., Sepiszentgyörgy, 2006. 131; Demény Lajos: *Székely szabadság, katonáskodás és fejedelmi politika (1562–1648)*. In: Egyed Ákos – Magyarai András (szerk.): *A székelység története a 17–19. században*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2001. 204–207.
6. Bogdándi Zsolt – Gálfi Emőke: *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei I.* (Erdélyi Történelmi Adatok, VIII. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár, 2006. 107; Szabó Károly (szerk.): *Székely oklevéltár. IV. kötet, 1264–1707*. Székely történelmi pályadíj-alap felügyelő bizottsága, Kvár, 1895. 68–71.
7. Fejér Tamás – Rácz Etelka – Szász Anikó (szerk.): *János Zsigmond Királyi könyve 1569–1570*. (Erdélyi Történelmi Adatok, VII. 1.) Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár, 243–244, 283, 341, 378, 443; Szabó 1895: i. m. 112–114; Orbán 2006: i. m. 134–136.
8. Demény Lajos: *Székely oklevéltár IV. Új sorozat IV. Székely népesség-összeírások 1575–1627*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár, 1997. 125, 145–146, 237; Demény Lajos: *Székely oklevéltár V. Új sorozat V. Székely népesség-összeírások 1635*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár, 1999. 396–399; Demény Lajos: *Székely oklevéltár VI. Új sorozat VI. Székely népesség-összeírások 1635–1653*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár, 2000. 42, 54, 292; Tóth István György (szerk.): *Relationes Missionariorum de Hungaria et Transilvania (1627–1707)*. (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma. Fontes, I.) MTA Történettudományi Intézete, Róma–Bp., 301, 379; Demény Lajos: *Székely oklevéltár VII. Új sorozat VII. Székely népesség-összeírások 1654–1680*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár, 2004. 262.; Kovács András – Kovács Zsolt (szerk.): *Erdélyi római katolikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek és okmányok I. 1727–1737*. (Erdélyi Művelődéstörténeti Források, 1.) Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány, Kvár, 2002. 192–193.
9. Pál-Antal Sándor: *Marossszék 1701–1722 között. Az 1701–1703., 1710–1713., 1715-ös és 1721–1722-es összeírások*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2007. 50–51, 88–92, 213–214, 489, 498.
10. Egyed Ákos: *Erdély 1848–1849*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2010: 16.
11. Egyed Ákos: *Falu, város, civilizáció. Tanulmányok a jobbágyfelszabadítás és a kapitalizmus történetéből Erdélyben 1848–1914*. Kritérium Könyvkiadó, Buk., 1981. 111.
12. Egyed 2010: i. m. 16–17; Csetri Elek – Imreh István: *Társadalmi rendek, rétegek Erdélyben 1848 előtt*. Erdélyi Múzeum LIX (1–2). 1997. 176.
13. Egyed 2010: i. m. 17–18.
14. Pál-Antal Sándor: *Marossszék és Marosvásárhely az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc idején. Korabeli iratok, jegyzőkönyvek, lajstromok*. Haáz Rezső Alapítvány, Székelyudvarhely, 2001. 149, 323–412.
15. Orbán 1870: i. m. 87.
16. Szabó Enikő: *Kalapkötés Jobbágytelkén*. Néprajzi Látóhatár VII. (3–4). 1998. 34; Balla Antal et al.: *Jobbágytelke falu keletkezése*. In: *Székelyhodos község monográfiája*. Székelyhodosi Polgármesteri Hivatal Archívuma, 2/1961, Instrucțiuni și circuliari organe superioare, Székelyhodos, 1961. 3–5.

17. Orbán 1870: i. m. 87; Balla et al. 1961: i.m.; Kós Károly: *A nyárászeredei nagyvásárok*. In: Uő: *Tájak, falvak, hagyományok*. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1976. 364.
18. Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. Népszámlálási adatok 1850–2002 között*. Kulturális Innovációs Alapítvány, 2007. (Forrás: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>; 2016-12-05) 19. Uo.
20. Orbán 1870: i. m. 87; Ortvoy Tivadar (szerk.): *A telegdi főesperesség és plébániái*. In: Uő: *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején: a pápai tizedjegyzék alapján feltüntetve*. Franklin Nyomda, Bp., 1892. 657–658.
21. Constantin Iordachi – Arnd Bauerkämper (szerk.): *The Collectivization of Agriculture in Communist Eastern Europe Comparison and Entanglements*. Central European University Press, Bp. – New York, 2014.
22. Oláh Sándor: *Csendes csatatér. Kollektivizálás és túlélési stratégiák a két Homoród mentén (1949–1962)*. TLA Közép-Európa Intézet – Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2001. 12–14.
23. Bárdi Nándor – László Márton: *A kollektivizálás és a falu átalakítása*. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Bp., 2008. 234–235.
24. Kovách Imre: *A vidék az ezredfordulón. A jelenkori magyar vidéki társadalom szervezeti és hatalmi változásai*. Argumentum Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet), Bp., 2012. 33–34. (Forrás: <http://mek.niif.hu/12700/12727/12727.pdf>; 2016-12-05)
25. A kollektivizálásról részletesen lásd Stefano Bottoni: *Az ötvenes évek a kelet-közép-európai kommunista államokban. A pártállami nemzetiségi politika alakváltozatai*. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Bp., 2008. 230–233; Gagyi József: *A krízis éve a Székelyföldön. 1949*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2004; László Márton: *Kollektív gazdaság-ellenes akciók Maros tartományban 1950–1951*. In: Bárdi Nándor (szerk.): *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2005. 199–272; Uő: *A kollektivizálás menetrendje és modelljei a Székelyföldön*. Korall 36. 2009. 56–85.
26. Bárdi–László: i. m. 235–236.
27. Oláh 2008: i. m. 291–292.
28. Balla et al. 1961: i. m. 3–5.
29. Oláh 2008: i. m. 298.
30. László Márton: *Kulák-névjegyzékek a Maros megyei Marosvásárhely rajonban, 1949–1952*. In: Bárdi Nándor (szerk.): *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes” években*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2005. 175–198.
31. Járási szintű közigazgatási egység.
32. Neményi Ágnes: *Erdélyi falvak – gazdasági, szociális struktúrák és folyamatok*. Alsand Kiadó, Kvár, 1997. 10–11.
33. Fél Edit – Hofer Tamás: *Arányok és mértékek a paraszti gazdálkodásban*. Balassi Kiadó, Bp., 1997. 456–476.
34. Ennek egyik látványos bizonyítéka az állatállományra, illetve a gabona- és növénytermesztésre vonatkozó adatok összehasonlítása, melyből kiderül a kutatót település gazdasági fölénye.
35. Oláh 2008: i. m. 297.
36. Balla Antal: *Együttessünk élete*. Művelődés XXX. 11. sz. 1977. 18–20; Balla Antal: *Színházi levél Jobbágytelkéről*. Művelődés XXXVII. 4. sz. 1984. 11.
37. Balla et al. 1961: i. m. 3–5; Balla Lóránt: *Jobbágytelki táncos-aratókaláka*. Művelődés LXV. 6. sz. 2012. 26–31. Bár az aratókaláka intézménye a falvakban felszámolódtott, egyes nem az állam által szervezett munkák esetében a közösség összefogott, és kalákában végezték el azokat. Például a házépítések a rokonság és a szomszédok segítségével zajlottak le. (Lásd Szabó Árpád Töhötöm: *Economic Regimes, Local Worlds and the Changing Meanings of Work in Rural Transylvania*. In: *Südosteuropa* 62. 4. sz. 2014. 463–466.)